

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Research Article	Accepted / Makale Kabul	09.07.2019
Received / Makale Geliş	22.03.2019	Published / Yayınlanma	11.07.2019

İŞARET – GESTALT (TOLMAN) KURAMI'NA YÖNELİK ELEŞTİRİLER CRITICISM OF SIGN – GESTALT (TOLMAN) THEORY

Öğr. Gör. Murat KORUCUK

Atatürk Üniversitesi, Eğitim Programları ve Öğretim ABD (Doktora Öğrencisi), Erzurum / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0001-5147-9865

(Kafkas Üniversitesi, Sarıkamış Meslek Yüksekokulu Öğretim Elemanı)

ÖZET

Bu çalışmada Edward Chace Tolman'ın fareler üzerinde yaptığı çalışmalar sonucunda geliştirdiği ve ilk olarak "Amaçlı Davranışçılık" olarak isimlendirdiği daha sonraları "İşaret – Gestalt" olarak değiştirdiği kuramı açıklanmıştır. Bu çalışmada Tolman'ın İşaret – Gestalt Kuramı hakkında bilgi verildikten sonra bu kuramın eğitime yansımaları ve kuram hakkındaki eleştirilere değinilmiştir. Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden alanyazın taraması yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada Tolman tarafından geliştirilen İşaret – Gestalt Kuramı'nın ele alınmasının temel sebepleri olarak Tolman'ın Davranışçılık ile Gestalt kuramının bir sentezini yapma çabası ve davranışçılığın öne sürdüğü parçacı yaklaşımı reddetmesi ile davranışlarda bir amaçtan söz etmesi gösterilebilir. Çalışmanın sonucunda İşaret – Gestalt Kuramı'na yönelik eleştiriler bir bütün olarak sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amaçlı davranışçılık, Edward Chace Tolman.

ABSTRACT

In this study, Edward Chace Tolman's Theory, which was developed as a result of his work on mice, initially called "Purposeful Behaviourism" and later changed it to "Sign – Gestalt", was investigated. In this study, after giving information about Tolman's Sign – Gestalt Theory, the reflections of this theory on education and criticism of theory were mentioned. In this study, qualitative research designs were used to scan the literature. In this study, as the main reasons for Tolman's handling of the Sign – Gestalt Theory developed by Tolman, Tolman's attempt to synthesize the Gestalt Theory with behavior, and his rejection of the fragment approach proposed by the behavior, can be shown to speak of a purpose in the behavior. As a result of the study, criticism of the Sign – Gestalt theory is presented as a whole.

Keywords: Purposive Behaviorism, Edward Chace Tolman.

1. GİRİŞ

Öğrenme kuramları öğrenmenin açıklanması için çalışmaktadır. Günümüzde öğrenmeyi tam olarak açıklayabilen bir öğrenme kuramı olmaması çeşitli kuramların geliştirilmesine ve ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Pritchard, 2009). Bu kuramlar Davranışçı Öğrenme Kuramı ve Bilişsel Öğrenme Kuramı, Hümanist Öğrenme Kuramı, Bitişiklik Kuramı, Bağlaşımcılık Kuramı, Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı, Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı, Gestalt Öğrenme Kuramı, Bilgi İşleme Kuramı, Nörofizyolojik Öğrenme Kuramı ve İşaret – Gestalt Öğrenme Kuramı olarak sıralanabilir (Senemoğlu, 2007). Bu araştırmada Edward Chace Tolman'ın fareler üzerinde yaptığı çalışmalar sonucunda geliştirdiği ve ilk olarak "Amaçlı Davranışçılık" olarak isimlendirdiği daha sonraları "İşaret – Gestalt veya Beklenti Kuramı" olarak değiştirdiği (Hulse, Egeth & Deese, 1987) bilişsel – davranışçılık olarak kabul edilen kuramı açıklanmıştır. Tolman'ın İşaret – Gestalt Kuramı hakkında bilgi verildikten sonra bu kuramın eğitime yansımaları ve kuram hakkındaki eleştirilere değinilmiştir. Bu çalışmada Tolman tarafından geliştirilen İşaret – Gestalt Kuramı'nın ele alınmasının temel sebepleri olarak Tolman'ın davranışçılık ile Gestalt kuramının bir sentezini yapma çabası ve davranışçılığın öne sürdüğü parçacı yaklaşımı reddetmesi ile davranışlarda bir amaçtan söz etmesi gösterilebilir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden alanyazın taraması yöntemi kullanılmıştır. Alanyazın taraması araştırma kapsamında yapılan yerli ve yabancı diğer çalışmaların incelenmesi, değerlendirilmesi ve nihayetinde bir sonuca varılmasıdır (Creswell, 2012; Gürbüz & Şahin, 2015; McMillan & Schumacher, 2014; Yıldırım & Şimşek, 2012). Bu çalışmada İşaret – Gestalt Kuramı'nda öğrenme ve bu kurama yönelik eleştiriler nesnel bir bakış açısıyla taranmış, derlenmiş ve bir sonuca varılmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında İşaret – Gestalt Kuramı ve bu kurama yönelik eleştiriler ile ilgili yerli ve yabancı alanyazın incelenmiştir.

3.1. İşaret – Gestalt Kuramı'nda Öğrenme

Tolman psikolojinin objektif olması gerektiği savunmuş ve bu sebeple içe bakışı reddetmiştir (Viney & King, 1998). Davranışçılığı açıklarken ise Tolman insan ya da hayvan davranışlarının amaçları üzerinde durmuştur (Tolman, 1948). Tolman davranışlara bütüncül yaklaşmıştır. Diğer bir ifadeyle davranışları parça parça değil, bir bütün olarak açıklayabilme gayreti içerisine girmiştir (Çakır, 2014). Yemek pişirmek, doktora yapmak vb. gibi.

Tolman'a göre öğrenme temel olarak çevreyi keşfetme sürecidir (Senemoğlu, 2007). Yine Tolman'a göre herhangi bir uyarıcı organizmanın beklentilerini karşılamıyorsa öğrenme gerçekleşebilir. Beklenti karşılanmazsa eğer organizmada bir şok meydana gelir ve organizma bir sonraki durum için beklentisini minimum seviyeye indirir (Şentürk, 2018). Bu durum şöyle bir örnekle açıklanabilir: Sınavdan 80 – 90 aralığında bir not bekleyen öğrenci alacağı düşük not karşısında bir şok yaşar ve sonraki sınavda beklentisini minimum seviyeye indirir. Tolman'ın kuramının daha iyi anlaşılabilmesi için ödül beklentisi, yer öğrenme, en az çaba ilkesi, beklenti, denence, öğrenmenin değişkenleri, örtük öğrenme ve örtük sönme kavramlarının açıklanmasında fayda görülmüştür. Ödül beklentisi, organizmanın takip edeceği yol sonucu ödülle ulaşacağını bilmesidir (Akat, Budak & Budak, 1994; Erdem, 1998). Ödül beklentisi gerçekleşmezse organizmada öğrenmeyi gözlemlemek zordur. Burada yapılan maymun deneyi en bilinenidir. Maymun kutu altına saklanan muz bulur ve deney devam eder. Maymunun görmesine izin verilerek muz bir kutu altına konur ve daha sonra maymun görmeden muz ile marul yer değiştirilir. Kutuyu kaldırdığında marulla karşılaşan maymun kızgınlık yaşar ve marulu istemez. Yer öğrenme ise, organizma bulunduğu ve ihtiyaçlarını karşıladığı çevrenin bir bilişsel haritasını çıkartmasıdır. Bu bağlamda yapılan fare deneylerinde fareler mevcut çevresel şartlar doğrultusunda kendilerini çözüme götürecek uygun davranışları gerçekleştirmişlerdir (Senemoğlu, 2007). Tolman'ın kuramında belirtilen bir diğer kavram ise en az çaba ilkesidir. Adından da anlaşılacağı gibi bu ilkeye göre organizmanın diğer koşullar eşit olduğunda kendisini amacına ulaştıracak en kısa ve kolay yolu seçmesidir (Şentürk, 2018). Beklenti kavramı, bireyin bir işaret sonrasında bir diğerinin ilk işaretin peşinden geleceğini öğrenmesidir (www.egitimpsikolojisi.com). Denence ise, yaşantılar meydana gelmeden önceki ilk geçici beklentilerdir. Yaşanılan olaylarla doğrulanır veya doğrulanmaz. Doğrulansa beklenti devam eder. Doğrulalmazsa sona erer (Çakır, 2014).

Tolman'ın kuramına göre öğrenmeye ait çevresel ve bireysel değişkenler vardır. Çevresel değişkenler, beslenme programı, deneme sayısı, uyarıcı türü, nesne uygunluğu vb. iken, bireysel değişkenler; ise kalıtım (heredity), yaş (age), eğitim (training) ve endoktrindir. Bireysel değişkenlerin İngilizce karşılıkları ile baş harfleri HATE sözcüğünü oluşturur (Çelen, 1999). Tolman yine farelerle yaptığı çalışmalar sonucunda organizmanın örtük öğrenmeler gerçekleştirebileceği sonucuna ulaşmıştır (Tolman, 1922). Bu bağlamda örtük öğrenme, ödülün olmadığı veya dürtünün az olduğu durumlarda gerçekleşir. Örtük öğrenme uygulamaya dönüşmeyen ve farkında olunmayan öğrenmedir (Viney & King, 1998). Bu öğrenmeyi organizma hemen kullanmaz ancak bir süre sonra ihtiyaç duyduğunda mevcut öğrenmenin kendisinde var olduğunu fark eder (Binbaşıoğlu, 1995). Örtük sönme ise, gözlem yoluyla öğrenilen bir davranışın sönmesinin de yine gözlem yoluyla olmasıdır. Örneğin; organizma kendisini ödüle götürecek bir durumu gözlemleyerek öğrenirse ve daha sonra bu ödülün ortadan kalktığını gözlerse örtük sönme gerçekleşmiş olur. Tolman'ın öne sürdüğü örtük sönmede daha önceden pekiştirilen bir durumun daha sonra pekiştirilmemesiyle ilgili değildir (Senemoğlu, 2007).

Şekil 1’de de gösterildiği gibi Tolman’a göre altı çeşit öğrenme türü vardır. Bunlar; kateksis, eşdeğer inançlar, alan beklentileri, alan – biliş yolları, dürtü ayrımları ve hareket biçimleridir.

Şekil 1. Tolman’a Göre Öğrenme Türleri

Tolman kateksisi belli bir dürtü ile belli bir objenin ilişkilendirilmesi durumu olarak açıklar (Hulse, Egeth & Deese, 1987). Susayan bir kişinin asitli bir içeceğe yönelmesi bu duruma örnek gösterilebilir. Eş değer inançlar ise, herhangi bir olumlu durumun bireyin başka bir ihtiyacını gidermesi olarak belirtilebilir. Eş değer inançlar fiziksel dürtülerden çok, sosyal dürtülerin doyurulmasıyla ilgilidir (Senemoğlu, 2007). Yazılı sınavdan yüksek not alan öğrencinin arkadaşları ve ailesi tarafından sevgi ihtiyacının da giderilmesini düşünmesi bu duruma örnek gösterilebilir. Alan beklentilerinde ise, organizma herhangi bir obje ya da olayın sonucunda başka olay veya objenin geleceğini – gerçekleşeceğini bilmesidir (Şentürk, 2018). Otobüs molasında anonsu duyan bir kişinin aklına otobüs hareketinin gelmesi gibi.. Alan biliş yolları Tolman’ın en az güvenli olarak kabul ettiği öğrenme türüdür (Hulse, Egeth & Deese, 1987). Herhangi bir problemi çözebilme için geliştirilen yolların başka benzer durumlarda da kullanılabilmesini ifade eder. Organizmanın kendi dürtü halini tespit etmesi ve bu doğrultuda harekete geçmesine ise dürtü ayrımları denir. Tolman’a göre fizyolojik dürtüler kadar, sosyal dürtüler de insan hayatında önemli bir yer tutar (Senemoğlu, 2007). Tolman’ın son öğrenme türü ise hareket biçimleridir. Burada organizmanın eksikliğini hissettiği bir durumun üstesinden gelebilmesi ve bu eksikliği giderebilmesi amacıyla harekete geçmesinden söz edilir (Viney & King, 1998).

Geliştirilen öğrenme kuramlarının eğitime yansımaları her zaman istenen düzeyde olmayabilir. Bu durumun iki temel sebebinden söz edilebilir. İlki öğrenmeyi açıklamak için yapılan çalışmaları çoğu tıpçılar tarafından yapılmıştır. Bunun sonucunda da öğrenmeyi açıklayan tıbbi, biyolojik ve fiziksel sonuçlarla karşılaşmıştır. Bir diğeri ise, öğrenmeyi açıklamaya çalışmak için yapılan deneyler ve gözlemlerin birçoğu hayvanlarla yapılmasıdır. Böylelikle insanın duygusal ve konuşarak iletişim kurduğu göz ardı edilmiştir (Koçak, 2014; Selçuk, 2007). Öğrenme kuramlarının eğitime tam olarak uygulanmasında yaşanabilen bir diğer zorluk ise bireyler arası farklılıklardır (Schunk, 2014). Tolman’ın İşaret – Gestalt Öğrenme Kuramı’nın eğitime yansımaları ise şu şekilde sıralanabilir (Kaya, 2014):

- Öğrencilerin eğitim amaçları dikkate alınmalıdır. Bu sebeple öğrenme ortamları da amaçlar doğrultusunda düzeltilmelidir.
- Öğrencileri çevrelerinde var olanları keşfetmeleri için imkânlar yaratılmalıdır.
- Öğrenme sürecinde öğrencilere alacakları ödül hakkında bilgi verilmelidir.
- Her öğrenci için ödülün değeri farklı olabilir. Bu sebeple öğrencilerin özelliklerine ödüllendirme yapılmalıdır.
- Öğrenme süreci öğrencilerin bilişsel kapasiteleri doğrultusunda düzenlenmelidir.

3.2. İşaret Gestalt Kuramına Yönelik Eleştiriler

Tolman'ın geliştirmiş olduğu İşaret – Gestalt Öğenme Kuramı alan yazında örtük öğrenme, kateksis gibi kavramların ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Yeniçeri, 2003). Tolman'ın kuramı davranışçılığa dayanmasına rağmen Tolman, Thorndike'nin veya Hull'un sıkı bir şekilde öne sürdüğü uyarın – tepki bağıni yetersiz bulur (Schultz, 1960). Tolman, Skinner, Guthrie ve Hull gibi öğrenmeyi açıklama konusunda genel ilkeler getirememiştir (Senemoğlu, 2007). Ancak Tolman Bilişsel Kuram ile Davranışçı Kuramı nasıl bir araya getirebileceği konusunda ilerleme göstermiştir. Yine de Tolman bu konuda da çok eleştirilmiştir (Çelen, 1999).

Öğrenmede öğrenenin amaçlarının, çevrenin ve ödülün önemine vurgu yapan Tolman'ın eleştirildiği ya da yetersiz görüldüğü bazı kısımlar da mevcuttur. Tolman'a yapılan eleştirilerin başında çalışmalarını laboratuvar ortamında hayvanlarla yapması ve sonuçlarını duygusal ve konuşarak iletişim kuran, bir hayvana göre oldukça fazla çok yönlü olan insana uyarlamasıdır (Yeniçeri, 2003). Burada insanlar da hayvanlar gibi düşünülmüş ve her insanın aynı uyarıcıya aynı tepkiyi vereceği üzerinde durulmuştur. İnsanların aynı uyarıcılara herhangi bir sebepten farklı tepkiler verebileceği dikkate alınmamıştır. Çünkü insan tepkileri yaşamları boyunca elde ettikleri birikimleri olan tecrübeleri doğrultusunda farklılaşabilir (www.pygmalionetkisi.wordpress.com). Bilişsel ağırlıklı davranışçı kuram temsilcisi olan Tolman'ın kuramı sıklıkla öğrenmenin bilişsel yönünü tam olarak açıklayamadığı için eleştirilir. Buna ek olarak birçok araştırmacı da Tolman'ın kullandığı dili oldukça öznel olarak kabul etmektedir (Çakır, 2014). Ancak yine de Tolman davranışçılığı değiştirerek, (yeni bir perspektiften bakarak) Watson'un çok daha sınırlı davranışçılığında yola çıkarak daha yeni ve öğrenmeyi açıklama konusunda çok daha etkili bir öğrenme kuramı geliştirmiştir (www.newworldencyclopedia.org).

4. SONUÇ

Öğrenme kuramları temelde öğrenme olayının nasıl gerçekleştiğini açıklamaya çalışmaktadır. Ancak çeşitli kuram ve yaklaşımlar öğrenmeyi farklı açılardan ele almış ve bu sebeple birçok öğrenme kuram ve yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Davranışları bütüncül bir şekilde ele alan İşaret - Gestalt Kuramı'na göre öğrenme temelde çevreyi keşfetme sürecidir. İşaret Gestalt Kuramı'nda ödül beklentisi, yer öğrenme, en az çaba ilkesi, beklenti, denence, öğrenmenin değişkenleri, örtük öğrenme ve örtük öğrenme kavramları önemli bir yere sahiptir. Tolman'ın kuramında öğrenmeyi etkileyen çevresel ve bireysel değişkenlerden bahsedilmektedir. Çevresel değişkenler, beslenme programı, deneme sayısı, uyarıcı türü, nesne uygunluğu vb. iken bireysel değişkenler ise kalıtım (heredity), yaş (age), eğitim (training) ve endoktrin olarak sıralanmaktadır. İşaret – Gestalt Kuramı'nda Tolman altı tür öğrenmeden söz etmektedir. Bunlar; kateksis, eşdeğer inançlar, alan beklentileri, alan – biliş yolları, dürtü ayrımları ve hareket biçimleridir.

İşaret – Gestalt Kuramı da dâhil geliştirilen öğrenme kuramlarının eğitim – öğretim ortamlarına yansımaları her zaman istenen düzeyde olmayabilir. Bunun temel sebepleri ise; öğrenmeyi açıklamaya çalışanların önemli bir kısmının tıpcılardan oluşması ve yapılan çalışmaların genellikle hayvanlarla yapılması olarak gösterilebilir. İşaret – Gestalt Kuramı'nın eğitim – öğretim süreçlerinde uygulanmasında dikkat edilmesi gereken bir takım unsurlar vardır. Bunlar; eğitsel amaçlar açıkça belirlenmeli, öğrencilerin çevreleriyle iletişim kurmaları ve çevrelerini fark etmeleri sağlanmalı, öğrenme süreci sonunda elde edilecek ödül hakkında bilgi verilmeli ve öğrenme süreci öğrencilerin bilişsel düzeylerine göre belirlenmelidir.

Tolman'ın kuramına yönelik bir takım eleştirel yapılmaktadır. Bunların başında Tolman'ın, Skinner, Guthrie ve Hull gibi öğrenmeyi açıklama konusunda genel ilkeler getirememesi gösterilebilir. Diğer taraftan Tolman'ın çalışmalarını laboratuvar ortamında hayvanlarla yapması ve sonuçlarını doğrudan insana uyarlamasıdır. Tolman öğrenmenin bilişsel yönünü tam olarak açıklayamamasından ve kullandığı dilin öznel olmasından dolayı da eleştirilmektedir. Tolman'ın kuramı problem çözme, soyut düşünebilme gibi durumların açıklanmasında da sorulan soruları cevaplamakta da zaman zaman zorlanmaktadır. Ayrıca insan davranışları uyarıcı ve tepki temelli bir çözümlemeye gidebilirse, insanın gelecek davranışları da tahmin edilebilir ve bu durum insanın özgür irade-seçme ve özgür karar verme hakkını kısıtlayabilir. Ancak yine de Tolman davranışçılığı farklı bir şekilde ele almış ve Watson'un davranışçılığını daha etkili bir hale getirmiştir.

KAYNAKÇA

- AKAT, İ., BUDAK, G. & BUDAK G. (1994). İşletme Yönetimi. İstanbul: Beta Yayınları.
- BİNBAŞIOĞLU, C., (1995). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Yargıcı Matbaası.
- CRESWELL, J. W. (2012). *Educational Research, Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative Research* (4nd Ed). Boston: Pearson Education Inc.
- ÇAKIR, M., A., (2014). Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı. (Edt. Alim Kaya). *Eğitim Psikolojisi* (ss. 341-362). Ankra: Pegem Akademi.
- ÇELEN, N. (1999). *Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- ERDEM, A. E. (1998). Süreç Kuramlarının Eğitim Yönetimine Katkıları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4, 51-58.
- GÜRBÜZ, S. & ŞAHİN, F. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe – Yöntem – Analiz* (2. Baskı). Ankara: Seçkim Yayıncılık.
- HULSE, S. H., EGETH, H., & DEESE, J. (1987). *The Psychology of Learning* (5th Ed.). Boston: McGraw Hill.
- <http://www.egitimpsikolojisi.com/amacli-davraniscilik-isaret-ogrenme.html> Erişim Tarihi: 30.06.2018
- https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Edward_C._Tolman Erişim Tarihi: 01.07.2018
- KAYA, A., (2014). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- KOÇAK, R. (2014). Temel Kavramlar. (Ed. Behçet Oral) *Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları* (ss.3-39). Ankara: Pegem Akademi.
- MCMILLAN, J. & SCHUMACHER, S. (2014). *Research in Education Evidence – Based Inquiry* (7th Ed.). Harlow: Pearson Education Limited.
- PRITCHARD, A. (2009). *Ways of Learning Learning Theories and Learning Styles in The Classroom. Second Edition*. London and Newyork. Routledge Taylor and Francis Group.
- SCHULTZ, D. P. (1960). *A History of Modern Psychology*. New York: Academic Press, Inc.
- SCHUNK, H. D. (2014). *Öğrenme Teorileri Eğitimsel Bir Bakışla*. Çeviren: Mahmut Yasin Demir. (Çeviri Edt. Muzaffer Şahin). Ankara: Nobel Yayınları.
- SELÇUK, Z. (2007). *Eğitim Psikolojisi* (14. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- SENEMOĞLU, N. (2007). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Gönül Yayıncılık.
- ŞENTÜRK, H. (2018). *Eğitim Psikolojisi*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- TOLMAN, E. C. (1922). A New Formula for Behaviorism. *Psychological Review*, 29, 44-53.
- TOLMAN, E. C. (1948). Cognitive Maps in Rats and Men. *Psychological Review*, 55, 189-208.
- VİNEY, W. & KİNG, D. B. (1998). *A History of Psychology: Ideas and Context* (2nd Ed.). Massachusetts: Allyn and Bacon.
- YENİÇERİ, Z. (2003). Edward Chace Tolman ve Bilişsel Davranışçılık. *PİVOLKA*, 2(3), 14-16.
- YILDIRIM, A. & ŞİMŞEK, H. (2012). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.